

ter plaatse daar deselve door den Heer gouverneur van der Stel in den Jaere 1685: zyn gevisitteerd, is door-gereijst, Sonder op deesen verren weg meer dan 2: Oliphanten, tusschen de Rivier van die naam, en de voorsz: groene Rivier te hebben kunnen magtig werden.

Weshalven hij Relatant zijn Togt verder noordwaards vervolgd, en na een weg van Twaalf dagen reijst afgelegd te hebben, is gekoomen, bij de groote Rivier, die bij der Relatanten weeten bevoorens door geene Europische Natie gepasseerd weesende, door-gaans ten minsten drie à vier hondert voeten breed, en meestendeels ook seer deep is, uitgenoomen ter plaatse daar den relatant deese Rivier is door-gereeden, alwaer deselve met een Tamelijke breede Sandplaat beset is,⁵⁾ sijnde aan beijde seijden overal met sogen: Vaderlands Riet⁶⁾ en ander hout gewasch begroeyt, terwijl zig in dezelve een meenigte van Zeekoeyen koomen op te houden; hebbende den Relatant wijders d'oevers deeser Rivier, met een Soort van fijn geel mitsg.⁵ glinsterend Stof of sand beset gevonden, waarvan hij om dies fraaijheid een weijnigje opgeraapt en herwaards mede gebragt heeft.⁷⁾

Den Relatant de evengem: groote rivier gepasseert weesende, heeft hy zijne reijze al verder noordwaards vervolgd, langs of ter seijde een andere Rivier, die in de dikwilsgen: groote rivier uijtwaatert, en door hem de Leeuwen Rivier⁸⁾ is genoemd geworden, naar de meenigte der Leeuwen die zig hier omstreex ophouden,

the year 1685, without, on this lengthy journey, being able to obtain more than 2 elephants between the river of that name and the aforesaid Groene River. For this reason the narrator pursued his journey farther Northward and having journeyed for 12 days, arrived at the Great River, which, to the knowledge of the narrator, has never before been crossed by [a member of] any European Nation. It is at least 300 to 400 feet wide generally and for the most part is very deep, except at the place where the narrator rode through it, where there is a fairly broad sand-shoal.⁵⁾ It is overgrown everywhere on both sides with the so-called *Vaderlands Riet* ⁶⁾ and other kinds of shrubs, whilst a large number of hippopotami have their abode there. The narrator further having found that the banks of this river were covered with a fine yellow and glittering kind of dust or sand, has collected a little and brought it back with him on account of its beauty.⁷⁾

Having passed the said Great River the narrator pursued his journey Northwards along or beside another river which flows into the oft-mentioned Great River, and which has been named the Leeuwen Rivier by him, in consequence of the many lions found hereabouts.⁸⁾

5) The *Gū-daos drift*. No sand-shoal is present at the three remaining fords at which Coetsé might conceivably have crossed the Orange River, namely, //Haraxas (Knorhaan), Ramans or //Houm Drift.

6) *Phragmites communis*. TRIN.

7) Found on the Lower Orange R. after flooding of the G^t. Hartebeest R.

8) //Houm River.

zijnde het Land van d'oliphants Rivier af tot hier toe seer oneffen en Bergagtig, invoegen den Relatant dan ook genoodsaakt is geweest, om van de groote Rivier af, vier volle dagrijzens, zijn Cours langs de meergem : Leeuwen rivier te houden wanneer hij eijndelijk met den Vijfden dag, is uijtgekoomen, in een Effen en seer grasrijke Landstreek, Sijnde eigentlijk het begin van 't Land der groote Amacquas,*) die bevoorens aan deese Seijde van de groote Rivier gewoond, dog seedert ongeveer 20 : Jaaren herwaards, zig over deselve Rivier dieper Landwaarts in, begeeven hebben.

Dus hier bij de groote Amacquas gekoomen weesende, bemerkte den Relatant wel dra, dat zijne verscheijning aldaar niet sonder bevreemding wierd angesien, nademaal deselve by Duysenden aan alle kanten voor den dag quamen ; weshalven hy Raadsaam oordeelde, eene Zijner bij zig hebbende Hottentotten naar de naatste deeser Amacquas te senden, met versoek, om bij hem relatant, ter plaatse daar hij zijne waagens had uitgespannen, te willen koomen, waarop gaande weg eenige van deselve troupsgewijze sig bij hem Relatant hebben vervoegd, die zij niet schroomde hem rond uijt te seggen, dat zijne komst aldaar hun maar wijinig geviel, en hij onder hun niet sonder gevaar voor zijn Persoon was ; dog den Relatant hun hierop te kennen gegeeven hebbende, dat hij met permissie

The country from the Oliphants River as far as here is very uneven and mountainous so that the narrator, for 4 full days of travel from the Great River, found it necessary to hold his course along the said Leeuwen River, until at length he emerged on the 5th day upon a level and very grassy district, really the beginning of the Land of the Great Amacwas⁹⁾ who previously used to live on this side of the Great River, but who about 20 years ago betook themselves across the River, deeper inland.

Having thus arrived here amongst the Great Amacwas the narrator soon noticed that his arrival was viewed not without astonishment, for they appeared by thousands from all directions. For this reason he deemed it advisable to send one of the Hottentots he had with him to the nearest of these Amacwas with the request that he should come to him, the narrator, at the place where he had out-spanned his wagons. Whereupon, by degrees some of them came in small groups to him, and they did not hesitate to tell him frankly that his arrival there pleased them little and that his person was not free from danger amongst them. The narrator, however, having then made it known to them that he had come by permission of the

⁹⁾ Coetsé having travelled 16 days from Springbok and 4 days northward along the //Houm R., emerged from the /Goa≠nus mountains which line its banks as far as Alurifontein. To this day the emergence and sudden entry upon the flats, which extend from Alurifontein northward beyond Warmbad to Kanus, is dramatic to the traveller. At Kanus the flat topped outliers of the Karas Mountains are encountered. Alurifontein (the Vogelfontein of Hop's Journey) is a spring upon the western bank of the //Houm R. and is to-day merely a watering place for cattle. A few huts of the Bondelswart cattle-herds are in the vicinity. See Map at end of Book.

van den Edelen Heer gouverneur, eenelijk om olifanten te schietten, was uijtgegaan, sonder eenig ander voornemen te hebben,—lieten zij zig geseggen en hem zijn togt al verder Noordwaars aan, door hun Land vervolgen, waartoe den relatant sustineerd, seer veel to sullen hebben toegebracht, dat hij als de Taal der kleijne Amacquas, die bij deese Natie ook verstaan werd, ten vollen magtig zijnde, dus zijne meening self aan hun heeft kunnen te kennen geeven.

Van hier wederom twee dagen reysens voortgetrocken zijnde, en den eersten dag zijn rustplaats bij een uijt de grond opwellende warme waterbron¹⁰⁾ gehouden hebbende, is hij relatant wijders den tweeden dan, zijnde ses dagen reijsens van de groote Rivier, gekoomen aan een tamelijk hooge berg, die genoegsaam geheel uijt swarte klippen koomende te bestaan, door hem de Swarte berg is genoemd geworden.¹¹⁾ Zijnde hier ter plaatse meede een groote trouw Amacquas bij hem gekoomen, die hem vrij sagtsinniger toescheenen, en ook eenigermaten verschillend van Taal waaren, met den geenen die hij 't eerst ontmoet heeft, werdende hem door deese menschen verhaald, dat omtrent Thien dagen reijsens verder in 't Noorden van de voorsz. Swarte berg, een soort van volk, die zij Damroquas¹²⁾ noemden, weesende van een Taanagtige of geele gedaante, met Lang hoofd haïr, en kleederen van Lijwaat, zouden gevonden worden.¹³⁾

¹⁰⁾ The earliest known reference to the hot spring at Warmbad, S.W.A., fifteen miles north of Alurisfontein. The spring is to-day enclosed by a wall and supplies a private boarding house. It lies about three hundred paces from the Eastern bank of the //Houm R., the bed of which is here white with nitre.

¹¹⁾ Coetsé therefore travelled for only two days north of Alurisfontein. When tracing his route along the //Houm River

Honourable the Governor without any other intention than to shoot elephants, they became amenable and allowed him to pursue his journey still further Northwards through their Land. Towards this result the narrator maintains that he contributed a great deal by the fact that he was fully able to speak the language of the Little Amaquas, which is also understood by this nation, so that he could explain personally the purpose of his journey.

Having trekked onwards from here for two days, and having on the first day made his rest-place beside a warm spring welling out of the ground,¹⁰⁾ the narrator, being then six days journey from the Great River, arrived on the second day at a fairly high mountain which, being composed almost entirely of black rock, was named by him the Swarteberg.¹¹⁾ Here also a great body of Amacquas came to him; they appeared rather more gentle-natured and in some measure differed in speech from those whom he had first encountered. By these people he was told that about ten days journey to the North of the aforesaid Swarteberg a kind of people would be found, whom they called Damroquas,¹²⁾ having a tawny or yellow appearance, long hair, and clothed in linen.¹³⁾

the writer identified Coetsé's "Swarteberg" with the kopje of black rock, now called Bunsenberg, upon the western bank of the //Houm River between Warmbad and Dabi-gnabis. The Karas Mountains are out of sight from this kopje and were therefore unseen by this first European explorer of that region.

¹²⁾ See Wikar's Journal, p. 25, note 12.

¹³⁾ This observation led to the Expedition of H. Hop in 1761.

Wat nu verder betreft de voorsz. groote Amacquas, die gelijk hier vooren is gesegd, teegenwoordig van de andere zeyde der groote rivier tot aan de Swarte berg woonen, deselve zijn volgens het verhaal van den relatant ongemeen volkrijk, en in abundantie voorsien van Rundvee en schaapen, die er alle wegens het grasrijke veld, en de verscheide versche Rivieren, seer wel uijtsaagen; hebbende den Relatant gem: natie, voornamentlijk de diepst Landwaards in woonende, van een vriendelijke inborst gevonden, 't welk gebleeken is, dat zij na bekoomene verseekering, dat zijn komst met geen quaade intentie geschiede, hem zonder eenige overlast, door hun land hebben laten trekken, en ook in diervoegen wederkeeren; In opsigte van hunl: hutten, manier van Leeven, voedsel, kleedinge en waapenen, verschillen deselve genoegsaam met andere Hottentotten seer wijinig, uitgenoomen dat zij, in plaats van schapen vagten, met wolven en Jakhals huyden omhangen zijn, en 't Lighaam met geen vet besmeeren; Synde deselve voor 't overige seer gesteld op Coralen, dog wel 't meeste op Yser, waarom den Relatant in zyn te rug reijse, op een vriendelijke wijze met eenige Jonge Beestjes tot Padkost van haarl. beschonken zijnde, hun daarteegen wederom eenige Schaakels uijt de Trekketting Zijner waagen present deed waarmede zijl: seer wel in hun schik waaren; dog den relatant van geen andere snuijsserijen voorsien geweest zijnde, heeft hij dus niet kunnen ontdekken, wat er anders onder hun, 't meest gewild is.

Hebbende den Relatant wijders op seekere tijd, wanneer een wijinig ter seijde naar 't oosten van deese groote Amacquas reisden, een andere Natie ontmoet Enequas¹⁴⁾ genaamt, die insgelijx seer volkrijk, en van

Further concerning the aforesaid Great Amacguas who, as said before, at the present time occupy the country from the other side of the Great River to the Swarteberg, they are, according to the narrator's account, unusually populous and are provided in abundance with horned cattle and sheep. These, by reason of the grassy veld and the many flowing rivers, were in very good condition. The narrator found this nation, particularly those members living deepest inland, of a friendly disposition. This was evident from the fact that after being assured that his arrival was not associated with any evil intention, they allowed him to journey through their country without any trouble, and to return in like fashion. In regard to the huts, manner of living, food, clothing and weapons of these people they differ but very little from other Hottentots, except that in place of sheep skins they clothe themselves with the hides of jackals and do not smear themselves with fat. For the rest they are much set upon obtaining beads, but are fondest of iron. Wherefore the narrator, on his return journey, having been presented in a friendly manner with a few young oxen for provision on the road, in return made them a present of some links from the trek-chain of his wagon, with which they were highly pleased. But the narrator, not being provided with any other trifles, was therefore unable to find out what else is desired most amongst them.

The narrator, moreover, when he was travelling slightly to the East of these Great Amacguas on a certain occasion, met another nation named Eneguas,¹⁴⁾ who likewise were very populous and possessed

¹⁴⁾ *Eynikkooa of Wikar's Journal.*

veel vee, onder anderen een soort van tamme bocken, van de groote als een hierlands Swaar hartebeest voorzien zijn; Terwijl deese Enequas Wijders in geduurige vijandschap met d'Amacquas koomen te leeven.

Werdende voorts in dit Land der groote Amacquas, een meenigte van Leeuwen en Renosters gevonden, gelijk meede een ander hier te lande nog gantsch onbekend Dier, het welk wel niet soo swaar als een Oliphant, dog egter vrij hooger van Lighaam zijnde, den Relatant oversulx, Soo hierom als om de lange hals, gebulte rug en hooge beenen, deed vooronderstellen, Soo niet de regte immers een soort van kameelen te zijn; sijnde deese Dieren Seer Loom en Traag van gang, invoegen den Relatant op seekeren Tijd te Paard Sijnde en jagt op deselve gemaakt hebbende, twee daarvan met weijnig moeijte heeft ingehaald en doodgeschooten; weesende beijde wijfjes, waar van het eene een Jong bij zig had, 't welk den Relatant met zig genoomen, en circa 14: dagen met seemel in water geweekt, heeft in 't Leeven gehouden, dog 't selve bij gebrek aan Melk of andere goed voedsel gestorven zijnde, heeft den Relatant de huyd daar van herwaarts met zig gebragt, kunnende egter de gedaante der oude Dieren niet wel door dit Vel verbeeld worden, dewijl het Jonge gevlekt, en Sonder buld op de rugge, de groote daar en teegen zonder vlakken, Ros van gedaante, en met Swaare bulten voorzien zijn, gelijk ook voor op 't hoofd van 't Jonge Dier, twee hoornsgewijse uijtwassingen gevonden werden, die bij de groote Eijgentlijk maar Stompe Knobbels zijn; verstrekkende het vleesch deeser Dieren, voor al der Jonge, d'Amacquas tot een bijzondere Leckernije.

Ook verhaald den Relatant, behalven meer andere vreemde gewasschen, in 't meergem. Land der groote

much stock, including a sort of goat the size of an indigenous heavy hartebeest. The narrator also found that these Enequas live in continuous enmity with the Amacquas. Furthermore there is found in this land of the Great Amacquas a multitude of lions and rhinoceroses as also another animal still totally unknown here [*i.e.* at the Cape], which although not as bulky as the elephant, is considerably taller of body; the narrator supposes both because of this and the long neck, the humped back and long legs, that it is, if not the real camel, at least a kind of camel. In gait these animals are very slow and cumbrous so that the narrator, being on horseback on a certain occasion, and having given chase, caught up to two of them with little difficulty and shot them. Both were females, one of which was with a calf which the narrator took with him and kept alive for about 14 days on bran soaked in water. But the same having died from lack of milk or other good food, the narrator brought its hide hither. But the appearance of the adult animals cannot really be pictured from this skin, because the young one is spotted and without a hump on the back; the full-grown animal on the contrary is without spots, is ruddy in colour and has massive humps. On the head of the young animal two horn-like growths are found which are really only short knobs on the adult. The flesh of these animals, and especially of the young ones, is an exceptional delicacy to the Amacquas.

The narrator also told of having found, in addition to other strange vegetation in the said land of the great

Amacquas, Swaare boomen gevonden te hebben, zijnde het hart of binnenste hout van een ongemeen fraaye hoogroode Couleur, en de tacken met groote Claver blaaden en geele Bloemen, mitsg.^s ook een Peulvrugt voorsien.¹⁵⁾ Hebbende hij Relatant voorts, behalven diverse andere nog onbekende Coperbergen, ook omtrent 4 : dag reysens van de groote Rivier, een Berg ontmoet, doorgaans met een geel blinkend Ertz beset, waar van door hem eenige kleijne brocken afgeslaagen en herwaards gebragt zijn.—

Den Relatant van zijn voorengem : Plaats aan de Picquet bergen dus na gissing wel 50 : dagreijens ver landwaerds in, tot aan de Swarte berg afgelegd, en in al dien tijd, behalven de voorwaards aengehaalde twee door hem geschootene Oliphanten, geen dier Dieren meer, maer wel verscheijde maalen het spoor derselve gesien hebbende, is hy dierhalven weederom te rug gekeert, langs die selfde weg, door hem in de heenreijse genoomen, sonder in deese zijne te rug Togt in 't minste door de meergem : Amacquas ontrust te zijn geworden, nog ook de kleijne Amacquas die nu Seedert 5 : Jaaren herwaards van de groene tot over de Cous Rivier getrocken zijn, te hebben bejeegend. Hebbende hij Relatant wijders een der meergem : groote Amacquas die begeerig was om met hem herwaarts te reysen, van daar meede gebragt.

(onderstond :)

Aldus gerelateerd ter Politicque Secretarye
In 't Casteel de goede hoop den 18 Novb.
1760 : (: was geteekent :) X : (: daar omme

Amacguas, large trees, the heart or innermost wood of which was of an unusually beautiful bright red colour, the branches having large clover-like leaves and yellow flowers, and also pods.¹⁵) Furthermore he, the narrator, in addition to [finding] several other still unknown Copper Mountains, encountered, about 4 days journey from the Great River, a mountain covered generally with a yellow glittering ore, of which a few small pieces were knocked off by him and brought hither.

Having thus journeyed from his aforesaid farm at the Picquetbergen, at a guess quite 50 days inland, as far as the Swarteberg, and having in all this time seen no more elephants than the two above-mentioned that were shot by him, but having seen their tracks several times, the narrator on that account travelled back along the way he had taken on the outward journey, without being troubled in the slightest by the aforesaid Amacguas on his return journey and without meeting the Little Amacguas who five years ago trekked from the Groene River to across the Cous River.

The narrator furthermore has brought with him one of the above-mentioned Great Amacguas who desired to travel hither with him.

(Below)

Related thus to the Political Secretariat,
In the Castle of good hope, the 18th
November 1760: [Signed:] X. (below)

¹⁵) *Acacia haematoxylon* (Afrikaans: *Vaal Kameeldoring*).
Acacia Giraffae are also still numerous along the //Houm River.

stond :) dit merk is door den relatant selve gesteld,) (lager :) my Present : (: en geteekent :) O : M : Bergh R^{de} en Secret.^a :(:in margine :) als getuygen : (geteekent :) L : Lund, P : L : Le Sueur.

Acordeert

F. C. RONNENKAMP.

E. G. Clercq.

this mark was made in person by the Narrator. (*lower*) In my presence (*and signed*) O. M. Bergh, Councillor and Secretary (*in the margin*) as witnesses (*signed*), L. Lund, P. L. le Sueur.

Agrees with original.

F. C. RONNEKAMP.

First Sworn Clerk.

Journal gehouden op de landtocht met voorkennisse der Hooge Obergerheid alhier, in geselschap van Johan Christiaan Eyseloor, Adriaan Louw Adriaansz, Barent Frijn, Frederik Wysman en Klaas van der Westhuizen, van Cabo de Goede Hoop, naar de Grootte Rivier, noordoosten aan de Grootte Rivier, noorden aan tot aan de Rhenius Bergh bij de natie genaamd Damras, begonnen de 17den September 1791 en volboerd den 20sten Junij 1792 te weten: *)

1791.

Den 17 September. Heeft den ondergeteek: Willem van Reenen zijne reise aangenoomen van de Caap mede chais en vier paarden, in geselschap van voorsz. Eyseloor,^{1a)} na de plaats van Johannes van Nieuwkerk, gelegen in de Koebergen; gereeden 5 uren.

18 do. Na 't Zwardland, ter plaatse van Jan Rusd, genaamd het Klijgat; ²⁾ gereeden 7 uren.

19 do. Aldaar overgebleeven, wanneer Adriaan Louw, Adriaansz. by den ondergetd: is gekoomen om voorm. togt mede te doen.

* Volgens teks in *Bylagen, Verslag van Nederburgh en Frijkenius, Deel II.* (Kaapse Argief 696), p. 1041—1061.

¹⁾ Translated from *Bylagen, verslag van Nederburgh en Frijkenius, Tweede Deel, p.p. 1041-61, Kaapse Archief, 696.*

^{1a)} Mr. van Reenen's companion was Johan Christiaan Eisenlohr, apothecary to the regiment of Württemberg. This regiment of mercenaries had been stationed here since 1787 and left the Cape on Sept. 4th 1791. Eisenlohr had remained, having received permission to accompany van Reenen. In October 1793 Eisenlohr was in bitter poverty in Cape Town and, assisted by Capt. J. C. F. von Hügel, applied to the Governor Sluysken and Council of Policy for burger rights. His petition states that he had

Journal kept on the inland journey (with fore-knowledge of the High Authorities here) from Cabo de Goede Hoop to the Grootte Rivier, north-eastward of the Grootte Rivier and north to the Rhenius Bergh and the nation called Damras, in company with Johan Christiaan Eyseloor, Adriaan Louw (Adriaan's son), Barend Frijn, Frederik Wysman and Klaas van der Westhuizen. Commenced on September the 17th, 1791, and completed June the 20th, 1792, as follows: 1)

1791.

17th September. The undersigned, Willem van Reenen, commenced his journey with chaise and four horses, accompanied by the aforesaid Eyseloor,^{1a)} from the Cape to the farm of Johannes van Nieuwkerk situated in the Koebergen. Journeyed for 5 hours.

18th do. To the Zwartland, to the farm of Jan Rusd named the Klijgat; ²⁾ rode 7 hours.

19th do. Remained there, when Adriaan Louw (Adriaan's son) joined the undersigned to take part in the aforementioned journey.

never received his half share of the ore which had been brought back by van Reenen and himself. He had arrived at Cape Town from the journey on July 28th 1792. He enclosed a signed certificate supplied him by van Reenen to the effect that copper ore, some thousand pounds in weight, had been given by them, on their return, to the authorities. [*Bijlagen 1793, Vol. 212 (C), pp. 61-3.*]

2) Roode Kleygat, near Malmesbury; permit for grazing and water to the Widow Vermeij in 1727. *Oude Wildschutten Boek. No. 120. Cape Archives.*